

R E C E N Z J E I P R Z E G L Ą D Y

W STRONĘ HUMANISTYKI HERMENEUTYCZNEJ

Książka Michała Januszkiewicza *Być i rozumieć. Rozprawy i szkice z humanistyki hermeneutycznej*¹ w doskonały sposób włącza się do prowadzonej dziś dyskusji na temat statusu humanistyki. Praca ta, eksponując ścisły związek między „byciem” i „rozumieniem”, podejmuje problematykę niezwykle ważną przede wszystkim dlatego, że hermeneutyka jest współcześnie nie tyle metodologią nauk humanistycznych, co centralnym punktem ich odniesienia. W tym sensie, by przywołać określenie Gianniego Vattima, jawi się jako nowa *koiné* filozofii, a szerzej, kultury². Książka Januszkiewicza stanowi udaną próbę pokazania, że perspektywa hermeneutyczna – wyznaczając wspólny horyzont refleksji filozoficznej, literaturoznawczej czy kulturoznawczej – umożliwi interdyscyplinarne spojrzenie na humanistykę.

Monografia *Być i rozumieć* kontynuuje projekt humanistyki hermeneutycznej, wyraźnie już zarysowany przez Januszkiewicza w jego dwóch poprzednich książkach: *Kim jestem ja, kim jesteś ty?*³ (2012) oraz *W poszukiwaniu sensu*⁴ (2016). Tym razem namysł Autora nie ogranicza się jednak do eksploracji meandrów myśli

¹ Michał Januszkiewicz, *Być i rozumieć. Rozprawy i szkice z humanistyki hermeneutycznej*, Kraków: Instytut Myśli Józefa Tischnera 2017, ss. 253. Januszkiewicz jest profesorem Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zajmuje się filozofią literatury oraz hermeneutyką. Jest autorem m.in. następujących książek: *Tropami egzystencjalizmu w literaturze polskiej XX wieku. O prozie Aleksandra Wata, Stanisława Dygata i Edwarda Stachury* (1998), *Stanisław Dygat* (1999), *W-koło hermeneutyki literackiej* (2007), *Lata 70. Przewodnik po wydarzeniach kulturalnych w Polsce i na świecie* (2008, z M. Wesołowskim), *Lata 80. Przewodnik po wydarzeniach kulturalnych w Polsce i na świecie* (2008, z M. Wesołowskim), *Horyzonty nihilizmu. Gombrowicz–Borowski–Różewicz* (2009), *Odpukać w niemalowane. Antologia przesądów* (2011), *Kim jestem ja, kim jesteś ty? Etyka, tożsamość, rozumienie* (2012), *W poszukiwaniu sensu. Phronesis i hermeneutyka* (2016). Jest także współredaktorem prac: *Hermeneutyka i literatura. Ku nowej koiné* (2006, z K. Kuczyńską-Koschany), *Kulturo-znawstwo: dyscyplina bez dyscypliny?* (2010, z W.J. Bursztą), *Nihilizm i nowoczesność* (2012, z E. Partygą). Publikował m.in. w „Tekstach Drugich”, „Pamiętniku Literackim” i „Przestrzeniach Teorii”. Jest ponadto członkiem International Institute for Hermeneutics.

² Zob. Gianni Vattimo, *Hermeneutyka – nowa koiné*, przeł. Barbara Stelmaszczyk, „Teksty Drugie” 1996, nr 1, s. 121–131.

³ Michał Januszkiewicz, *Kim jestem ja, kim jesteś ty? Etyka, tożsamość, rozumienie*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2012.

⁴ Michał Januszkiewicz, *W poszukiwaniu sensu. Phronesis i hermeneutyka*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2016.

hermeneutycznej, lecz poszerzony jest o kontekst fenomenologii hermeneutycznej. Poznański badacz tak o tym pisze: „tym razem postanowiłem skoncentrować się przede wszystkim na refleksji, która swe tradycje czerpie nie tyle z samej szeroko pojętej hermeneutyki, ale z jej związków z fenomenologią: z fenomenologii hermeneutycznej”⁵.

Recenzowana książka składa się z trzech części („Wokół interpretacji”, „Wobec dyskursów”, „Między literaturą, filozofią i religią”), w których podejmowane są zagadnienia swoiste dla dyskursu filozoficznego, literaturoznawczego i kulturoznawczego. Praca ta ma więc charakter interdyscyplinarny. W pierwszej jej części, nakreślającej m.in. genezę oraz status nauk humanistycznych, Januszkiewicz zwraca uwagę, że interpretacja jest „centralnym wymiarem ludzkiej egzystencji”⁶; rozpoznanie to jest dla Autora fundamentalne, znajduje swój wyraz w dalszych partiach jego wywodu. Mówiąc inaczej, pojęcie interpretacji, za Martinem Heideggerem, Januszkiewicz odnosi nie tylko do tekstów literackich (a szerzej, tekstów kultury), lecz także do specyficznego ludzkiego sposobu bycia-w-świecie⁷. W części drugiej Autor wyłuszcza oraz problematyzuje dyskurs fenomenologiczno-hermeneutyczny w kontekście artystycznym (hermeneutyka sztuki), retorycznym i semiotycznym. Zaś w trzeciej części, objętościowo najkrótszej, Januszkiewicz ukazuje fenomenologię hermeneutyczną „w działaniu interpretacyjnym”. W perspektywie fenomenologii hermeneutycznej, zorientowanej wokół doświadczenia religijnego, interpretuje wiersze Tadeusza Różewicza (***) [*rzeczywistość / którą oglądałem...*] oraz *Widziałem Go*.

Monografia *Być i rozumieć*, pomimo ciężaru, wieloaspektowości oraz skomplikowania omawianych zagadnień, napisana jest w sposób przejrzysty i erudycyjny. Język wywodu stanowi niewątpliwą zaletę publikacji. Umiejętność zrozumiałego pisania o sprawach trudnych, jaką wykazał się Januszkiewicz, zasługuje na wyróżnienie choćby dlatego, że jest dziś dość rzadko spotykana w dyskursie naukowym. Rezygnacja z prowadzenia hermetycznych analiz nie oznacza jednak zatracenia filozoficznego (humanistycznego) potencjału poruszanej tematyki. Autor, dla przykładu, nie tylko znakomicie przedstawia genezę oraz metodologię nauk humanistycznych, ale i celnie opisuje związki między filozofią a literaturą oraz fenomenologią a hermeneutyką. Należy ponadto docenić sam fakt podjęcia przez poznańskiego badacza tak doniosłej problematyki. Hermeneutyka jest bowiem nie tylko ważnym, aktualnym i wciąż inspirującym „głosem” w kontekście współczesnego „sporu o interpretację”, lecz także nieodłączną częścią szeroko rozumianej refleksji humanistycznej.

Książka *Być i rozumieć* nie jest wszakże wolna od kilku warsztatowych niedociągnięć. Ze spisu treści dowiadujemy się, że została podzielona na trzy części: „Wokół interpretacji”, „Wobec dyskursów” oraz „Między literaturą, filozofią i religią (wokół Tadeusza Różewicza)”. Na s. 21 czytamy natomiast, że rozdziały pracy

⁵ Michał Januszkiewicz, *Być i rozumieć*, s. 21. Szerzej na temat fenomenologii hermeneutycznej zob. Andrzej Przyłębski, *Fenomenologia hermeneutyczna*, w: *Wprowadzenie do fenomenologii. Interpretacje, zastosowania, problemy*, t. 2, red. Witold Płotka, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2014, s. 203–221; Idem, *Krytyka hermeneutycznego rozumu. Preliminaria*, Kraków: Universitas 2016, s. 250–268.

⁶ Ibidem.

⁷ Zob. Martin Heidegger, *Bycie i czas*, przeł. Bogdan Baran, Warszawa: PWN 1994, s. 74, 202–203.

zostały zatytułowane następująco: „Wokół interpretacji”, „Wokół dyskursów” oraz „Wokół Tadeusza Różewicza”. Brak konsekwencji w zapisie uznać można jednak za redakcyjne przeoczenie, choćby dlatego, że w zamieszczonym na końcu książki streszczeniu (s. 219) zapis tytułów rozdziałów odpowiada temu ze spisu treści. Za podobnego typu niedopatrzenie uznać można także przeinaczenie tytułu polskiego wydania pracy Edmunda Husserla *Filozofia jako ścisła nauka*⁸. Na stronie 122 (przypis 4) oraz w notce bibliograficznej (s. 230) napotykamy bowiem na zapis *Filozofia jako nauka ścisła*. Januszkiewicz (s. 210, przypis 28; s. 231 – w zapisie bibliograficznym), zauważmy na marginesie, błędnie podaje również nazwisko tłumacza tekstu *Sytuacje graniczne* Karla Jaspersa⁹.

Publikacja *Być i rozumieć* stanowi niezwykle interesującą oraz poznawczo inspirującą próbę spojrzenia na problematykę statusu oraz kondycji współczesnej humanistyki. Praca zajmuje szczególne miejsce w dorobku naukowym Januszkiewicza. Jest zarówno podsumowaniem jego dotychczasowych badań – dając szeroki ogląd wcześniejszych intelektualnych przedsięwzięć – jak i wprawnie przemyślaną ich kontynuacją. Hermeneutyczny namysł Autora poszerzony tu zostaje o wymiar fenomenologiczny, realizując – poprzez uwzględnienie tak perspektywy filozoficznej, jak i literaturoznawczej oraz kulturoznawczej – postulat interdyscyplinarności. Humanistykę hermeneutyczną poznański badacz rozpatruje w ścisłym związku z ludzkim doświadczeniem („praktyką życiową”). Ujmuje bowiem rozumienie nie jako metodę nauk humanistycznych, lecz – za Martinem Heideggerem – jako specyficzny sposób ludzkiego bycia-w-świecie (*modus existendi*). Jak sam pisze: „rozumienie nie jest żadną metodą ani procedurą czy narzędziem badawczym, ale wyróżnionym sposobem bycia, po prostu: sposobem ludzkiego istnienia”¹⁰. W tym też kontekście interpretować można tytuł jego pracy, sugerujący dialektyczne napięcie między byciem (egzystencją) a rozumieniem. Recenzowana praca jest ważnym głosem w dyskusji na temat obserwowanego dziś kryzysu humanistyki, a ponadto pozwala uznać jej Autora za jednego z najważniejszych polskich badaczy myśli hermeneutycznej.

Marek Błaszczyk

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

marek_blaszczyk@onet.eu

<http://orcid.org/0000-0001-5518-0115>

BIBLIOGRAFIA

Heidegger Martin, *Bycie i czas*, przeł. Bogdan Baran, Warszawa: PWN 1994.

Husserl Edmund, *Filozofia jako ścisła nauka*, przeł. Włodzimierz Galewicz, Warszawa: Fundacja Aletheia 1992.

⁸ Edmund Husserl, *Filozofia jako ścisła nauka*, przeł. Włodzimierz Galewicz, Warszawa: Fundacja Aletheia 1992.

⁹ Karl Jaspers, *Sytuacje graniczne*, przeł. Mirosław Skwieceński, w: Roman Rudziński, *Jaspers*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1978, s. 186–242.

¹⁰ Michał Januszkiewicz, *Być i rozumieć*, s. 35.

- Januszkiewicz Michał, *Być i rozumieć. Rozprawy i szkice z humanistyki hermeneutycznej*, Kraków: Instytut Myśli Józefa Tischnera 2017.
- Januszkiewicz Michał, *Kim jestem ja, kim jesteś ty? Etyka, tożsamość, rozumienie*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2012.
- Januszkiewicz Michał, *W poszukiwaniu sensu. Phronesis i hermeneutyka*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2016.
- Jaspers Karl, *Sytuacje graniczne*, przeł. Mirosław Skwieciński, w: Roman Rudziński, *Jaspers*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1978, s. 186–242.
- Przyłębski Andrzej, *Fenomenologia hermeneutyczna*, w: *Wprowadzenie do fenomenologii. Interpretacje, zastosowania, problemy*, t. 2, red. Witold Płotka, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2014, s. 203–221.
- Przyłębski Andrzej, *Krytyka hermeneutycznego rozumu. Preliminaria*, Kraków: Universitas 2016.
- Vattimo Gianni, *Hermeneutyka – nowa koiné*, przeł. Barbara Stelmaszczyk, „Teksty Drugie” 1996, nr 1, s. 121–131.